

Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi- ViSBiD

Van Journal of Humanities and Social Sciences -VJHSS

Uluslararası Öğrenciler İçin Uzaktan Eğitimin Sürdürülebilirliği ve Fırsat Eşitliği: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Örneği

Sustainability of Distance Education and Equal Opportunity for International Students: The Case of Van Yüzüncü Yıl University

Cihat UĞURLU*
Orhan DENİZ**

Öz

Günümüzde çevrimiçi ve uzaktan eğitimin önemi ve yaygınlığı gittikçe artmaktadır. Bu teknoloji sisteminin yüz yüze eğitime alternatif oluşturması, 2000'in başlarında küresel içe kapanmaya neden olan COVID-19 salgını ile ivmelendi. Yüz yüze eğitime güçlü bir alternatif oluşturan uzaktan eğitim, sınırları kaldırdığı gibi, olanaksızlıkları da gündelik yaşamın sıradan bir etkinliği haline getirdi. Covid 19 pandemi sürecinin neden olduğu ağır kapanma ve neticesinde oluşan ekonomik kaosu olumlu bir sonucu olarak görülebilecek bu durumun, eğitimin niteliği noktasında tartışmalara kapı araladığı görülmektedir. Üniversite dersliklerinde gerçekleşen eğitimin sağladığı sosyalleşmeden doğan pozitif çıktılar noktasında benzer performans sağlayamadığına dair tartışmalar ise canlılığını sürdürmektedir. Uluslararası eğitim gören öğrencilerin durumu bu tartışmanın odak noktalarından birini oluşturmaktadır.

Bu makalede, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde eğitim görmekte iken salgın nedeniyle uzaktan eğitim sistemine geçmek zorunda kalan uluslararası öğrencilerin bu uygulamaya karşı tutumları ve sistemin avantaj ve dezavantajları odağa alınmıştır. Mülakata dayalı yapılan çalışmada uluslararası öğrencilerin bu yeni uygulamadan yeterince verim alamadığı ve dilsel yetersizlik dezavantajının bu öğrencileri Türkiye'deki akranlarına göre ayrıca geriletmediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Uzaktan Eğitim, Uluslararası Öğrenciler, Eğitimde Fırsat Eşitliği, Sürdürülebilirlik.*

Abstract

Today, the importance and prevalence of online and distance education are increasing. The creation of this technology system as an alternative to face-to-face education was accelerated by the COVID-19 epidemic that caused global introversion in the early 2000s. Distance education, which is a powerful alternative to face-to-face education, has not only removed the borders but also made the impossibilities an ordinary activity of daily life. This situation, which can be seen as a positive result of the heavy closure caused by the

* Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, cihatugurlu@yyu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-7980-9141.

** Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, orhandeniz@yyu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-8882-1855.

Atıf için: Uğurlu, Cihat-Deniz, Orhan (2022). "Uluslararası Öğrenciler İçin Uzaktan Eğitimin Sürdürülebilirliği ve Fırsat Eşitliği: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Örneği". *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi- ViSBiD*. 3:116-134.

Covid 19 pandemic process and the resulting economic chaos, seems to have opened the door to debates on the quality of education. On the other hand, the debates that it could not provide similar performance in terms of positive outputs arising from the socialization provided by the education in the university classrooms are still alive. The situation of international students is one of the focal points of this discussion. In this article, the attitudes of international students who had to switch to the distance education system due to the epidemic while studying at Van Yüzüncü Yıl University, and the advantages and disadvantages of the system are focused on. In the interview-based study, it was determined that international learners could not get enough efficiency from this new application and that the disadvantage of linguistic inadequacy put these students back in comparison to their peers in Turkey.

Keywords: *Distance Education, International Students, Equal Opportunity in Education, Sustainability.*

Giriş

Türkiye, 2018 yılı itibariyle 125.138 öğrenci ile dünyada en fazla uluslararası öğrenci çeken ilk 10 ülke arasında yer almıştır (<https://www.yok.gov.tr>). 21. yüzyılda uluslararası eğitim; diplomasiye, kültürel ve politik bağların geliştirilmesine odaklanmış olsa da yükseköğretimin kitleleşmesi, uluslararası öğrencilerin gelir kaynağı olarak görüldüğü yeni bir pazarın gelişmesine de neden olmuştur (Levent ve Karaevli, 2013: 98). Özellikle son yıllarda bu durumun daha iyi anlaşılması ülkeler arasında büyük bir rekabete neden olmuştur. Ancak 2019 yılında ortaya çıkan COVID 19 salgını tüm kıtalarda 190'dan fazla ülkede 1,6 milyar öğrencinin eğitiminin kesintiye uğramasına (Yıldız ve Akar Vural, 2020: 556), hatta çoğu yerde durmasına sebep olurken eğitimin getirileri de büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. London School of Economics'in bir yılda 2.47 milyar pound kaybının olması bunun örneklerindedir (Halterbeck vd. 2020: 17).

Salgınla birlikte eğitimin aksamadan devam edebilmesini ve sürdürülebilirliğini sağlamak adına ülkeler yüz yüze eğitime, alternatif olarak büyük oranda çevrimiçi platformlara yönelmiştir. Türkiye'de de salgının yayılmasına bağlı olarak kısa süre sonra yüz yüze eğitime ara verilmiş ve eğitimin tüm kademelerinde uzaktan eğitim sistemine geçilmesine karar verilmiştir. 26 Mart 2020 tarihi itibariyle 123 üniversitede dijital imkânlar vasıtasıyla uygulamaya geçirilen sistem (Orçanlı ve Bekmezci, 2020: 90) sahip olduğu esnek yapısıyla, dezavantajlı grupların eğitime katılımına imkân sağlasa da öğrencilerin tamamının derse katılımını ya da dersleri düzenli takip etmesini mümkün kılmadığı gibi sistemin öğrenciler tarafından benimsenmediği ve öğrenci başarısına büyük ölçüde katkı sağlamadığı tespit edilmiştir (Yıldırım, Bostancı, Yıldırım ve Erdoğan, 2021: 100). Hem yabancı bir ülkede olmaları hem de Covid-19 salgınının dönüştürücü gücü nedeniyle eğitim amacıyla farklı ülkelere gelen öğrenciler, bu noktada en hassas gruplardan birini oluşturmuşlardır.

Ekonomik nedenlere bağlı olarak teknolojiye erişim ve kullanma eşitsizliği başta olmak üzere seyahat kısıtlamaları ve yurt dışı çıkışların iptali, öğrenim ve yardımcı gelirlerdeki düşüşler, dil ve iletişim sorunları, sağlık ve güvenlik endişesi gibi (Mok, 2020: 7, Purcell ve Lumbreras, 2021: 7, Bajaba, vd., 2021: 314, Marginson, 2020) durumlar nedeniyle kamu kaynaklarına erişimi sınırlanan öğrenciler, daha izole bir konuma gerilemiştir (Chen, Li, Wu ve Tong, 2020: 2). Türkiye'ye gelen öğrencilerin daha çok Türkmenistan, Azerbaycan, İran, Irak ve Suriye (<https://www.goc.gov.tr>) gibi komşu coğrafyalardan olması yaşanan sorunun bazı kesimlerde daha yoğun hissedilmesine neden olmuştur. Nitekim bu öğrencilerin önemli bir kısmının savaş ve insan hakları ihlalleri gibi nedenlerden dolayı zorunlu olarak geldikleri ve ekonomik sıkıntılara bağlı olarak diğer öğrencilere nazaran bu süreci daha zorlu geçirdikleri görülmüştür. Böylece başta dijital imkânlara erişim olmak üzere önemli eşitsizlikler ortaya çıkmıştır.

Salgın sürecinin derinleştirdiği bu eşitsizlikten dolayı öğrencilerin bir kısmının eğitim imkânlarından büyük oranda mahrum kaldığı ve telafi programlarının yapılması gerektiği anlaşılmıştır.

Bu çalışmada genel olarak farklı ülkelerden Türkiye'ye gelen uluslararası öğrencilerin salgın sürecinde yaşadığı sorunlara odaklanılmıştır. Bu kapsamda Covid-19'un Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin eğitim hayatlarına etkisini ve fırsat eşitliğini ne düzeyde etkilediği probleminden yola çıkan araştırmanın ölçeği Van ile sınırlandırılmıştır. Öğrencilerin çevrimiçi eğitime olan bakışı, bu eğitim sürecinden edindiği izlenimler ve uzaktan eğitimin avantaj ve dezavantajlar değerlendirmenin parametrelerini oluşturmuştur. Özellikle dil bariyerini aşamamış öğrencilerin yaşadığı sorun sayısının daha fazla olduğu, genelinin sağlıkla ilgili kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, bazısının psikolojik sorunlar yaşayacak denli etkilendiği belirlenmiştir.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı, tüm dünyayı etkisi altına alan Covid 19 salgın sürecinde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde eğitim gören uluslararası öğrencilerin uzaktan eğitim ile ilgili deneyimlerini ortaya koymak, bunun sürdürülebilirliğini ve fırsat eşitliğini tartışmaktır. Çalışmanın önemi; fırsat eşitliğine ve uzaktan eğitimin sürdürülebilirliğine ilişkin bir araştırmanın yapılmamış olmasıdır. Salgın sürecinde neredeyse unutulmuş bu öğrencilerin sorunlarını ele alarak farkındalık yaratan bir incelemenin olmayışı bu çalışmanın ana nedenidir. Çalışmada, kişisel yaşantı deneyimlerine atfından dolayı olgubilim deseni tercih edilmiştir (Tekindal ve Uğuz Arzu, 2020: 156). Yabancı olmadığı, ancak tam anlamıyla da kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan bu yöntemle (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 72) uluslararası öğrencilerin deneyimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Türkiye'deki akranlarıyla aynı imkânlarla sahip olup olmadıkları ve fırsat eşitliğinin sağlanıp sağlanmadığı problemi etrafında şekillenen çalışmada; öğrencilerin yaşadığı sorunların neler olduğu, uzaktan eğitim sistemiyle edinilen deneyimler, kazanım ve kayıplar, sistemin avantaj ve dezavantajlarıyla ilgili alt problemlere açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Örneklem grubunu lisans ve lisansüstü öğrencilerin oluşturduğu bu çalışmada, deneklere kartopu yöntemi ile ulaşılmıştır. Evren olarak Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinin belirlendiği çalışmada farklı ülke vatandaşı öğrenciler ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bununla bağlantılı olarak hem çalışmanın temsiliyet gücünü arttırmak hem de uluslararası öğrencilerin genel olarak yaşadığı sıkıntıları belirlemek ve önerilerini ortaya koyabilmek adına her ülkeden en az bir öğrenciyle görüşülmeye çalışılmıştır. Kadın ve erkek öğrencilerin yer aldığı toplam 18 öğrenci ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakatta ülke ve öğrencinin okuduğu fakülte çeşitliliğine özen gösterilmiştir (Tablo 1).

Fakülte	Öğrenci sayısı	Menşei Ülke	Öğrenci sayısı
Tıp Fakültesi	4	Suriye	5

İlahiyat Fakültesi	4	Irak	4
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	3	Türkmenistan	3
Edebiyat Fakültesi	2	Filistin	2
Ziraat Fakültesi	2	Ürdün	2
Dış Hekimliği Fakültesi	1	İran	2
Mühendislik Fakültesi	1		
Eczacılık Fakültesi	1		
TOPLAM	18	TOPLAM	18

Tablo 1: Uluslararası Öğrencilerin Fakülte ve Menşei Ülkelere Göre Dağılımı.

Öğrencilerin Türkçeyi anlamada zorluk çekecekleri varsayılarak, sorular olabildiğince sade ve basit bir dille sorulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde, öğrencilerin bazılarında internet yoluyla bazılarında da telefon yoluyla ulaşılmıştır. Bazı öğrencilerle de yüz yüze görüşülmüştür. Katılımcıların izni doğrultusunda ses kayıt cihazları kullanılmış ve ulaşılan veriler deşifre edilmiştir. Betimsel analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada katılımcıların görüşlerinin yansıtılması amacıyla konuşmalar doğrudan alıntılanmıştır. Bu amaca yönelik olarak elde edilen veriler, sistematik ve açık bir şekilde betimlenmiş ardından açıklama ve neden-sonuç ilişkileriyle sonuca varılmıştır. Böylece temalar ilişkilendirilerek anlamlandırılmış ve ileriye yönelik önerilerde bulunulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224).

Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Uluslararası Öğrenciler

Fırsat eşitliği sosyal, hukuksal, ekonomik, kültürel, eğitim ve güvenlik gibi konularda insanların hiçbir ayrıma maruz kalmadan tüm haklara adil bir biçimde erişmesi durumunu ifade etmektedir (Demir, 2018: 339). Eğitimde fırsat eşitliği ise, toplumun tüm fertlerinin, kendi yetenekleri ölçüsünde gelişimlerini sağlayabilmek adına sağlanan eğitim hizmetlerinden eşit bir biçimde yararlanması anlamına gelmektedir (Güner vd., 2014: 36). Günümüzde ülkelerin neredeyse tamamının hukuk sisteminde eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Ülkenin yasalarında yazılı olan bu durum pratikte karşılık bulamadığında ya da birey, yeteri maddi güce sahip olmadığında, eğitim imkânlarından eşit ölçüde yararlanmış sayılmaz (İnan ve Demir, 2018: 344). Yani, hukuk sisteminde eğitimde fırsat eşitliği hakkının olması tek başına yeterli değildir; önemli olan bu hakkı kullanabilmektir.

Eğitimde fırsat eşitliği konusunda Türkiye’de birtakım çalışmalar yapılmış ve hukuki düzenlemelerde de bu konuya yer verilmiştir. Ancak pratikte bunun tam olarak gerçekleştiğini söylemek oldukça zordur. Zira özel okul ve üniversitelerin sayısının her yıl artıyor olması bu eşitsizliğin en bariz örneklerinden birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte taşra-merkez arasındaki ulaşım ve erişim farklılığı, bireylerin eşit imkânlarla sahip olmaması, ailelerin sosyo-ekonomik durumları ile eğitim

düzeylerinin farklı olması, cinsiyete dayalı farklı yaklaşımlar, okullaşma oranları, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, derslik başına düşen öğrenci sayısı, gelirin ve yatırımlarının eşitsiz dağılımı da eğitimde eşitsizliği derinleştiren önemli faktörler olarak bilinmektedir. İstatistiksel analizlere bakıldığında da bu durumun yol açtığı bölgesel bazdaki sonuçları görmek çok daha kolay olabilmektedir. Güneydoğu Anadolu'da bulunan bir öğrencinin Marmara Bölgesi'nde bulunan bir öğrenciye göre sınavlardan ortalama 26 ila 33 puan daha düşük alması bu durumun örneklerinden bir tanesidir (Yıldız ve Akar Vural, 2020: 563).

Covid-19 salgını bu eşitsizliğin dünyada olduğu gibi Türkiye'de de derinleşmesine neden olmuştur. Bu salgın krizinin eğitim üzerindeki etkisi hakkında net bir veri sağlanmamışsa da milyonlarca öğrencinin eğitim kurumlarına geri dönmeme riski altında olduğu açıktır (Yıldız ve Akar Vural, 2020: 558). Bu süreç, öğrenciler için önemli bazı avantajlara sahip olsa da yüz yüze eğitim kadar verimli olmadığı (Zhang vd., 2020: 1) ve öğrencilerin büyük oranda sınıflara dönmek istediği, ancak hastalık riskinden dolayı hibrit modellerin geliştirilmesi gerektiği de ortaya çıkmıştır (Bebbington, 2021: 160). Özellikle öğrencilerin önemli bir kısmının bilgisayar, tablet, internet gibi teknolojik aygıtlara erişme noktasında sıkıntılar yaşaması eğitimde fırsat eşitsizliğini bu süreçte daha belirgin bir şekilde ortaya koymuştur. Türkiye'deki öğrencilerin önemli bir kısmının evinde bilgisayar, tablet ve telefon aygıtları olmadığı gibi büyük bir kısmının internete de sahip olmadığı bilinmektedir (Bozkurt, 2020: 125, Yılmaz Altuntaş vd., 2020: 17-18) Bu durum dijital bölünmenin artmasına ve eğitimden alınan verimin hem bölgesel hem de kişisel olarak farklılaşmasına neden olmaktadır. Ancak eğitimde fırsat eşitliğinin bir gereği olarak teknolojik imkânların sosyal adalet ve eşitlik çerçevesinde sunulması, dezavantajlı kesimlerin de eğitime erişimini kolaylaştırabilir, yetişkinlere yaşam boyu öğrenme olanakları sunabilir ve öğrenmeyi güçlendirebilir (Yıldız ve Akar Vural, 2020: 561).

Covid-19 salgını sürecinde fırsat eşitliği sorununun bazı kesimler tarafından çok daha derinden hissedildiği ortaya çıkmıştır. Bu kesimlerin başında Türkiye'de eğitim alan uluslararası öğrencilerin geldiği görülmektedir. Farklı bir ülkede eğitim almanın sağladığı avantajları bir tarafa bıraktığımızda kişinin bilmediği, tanımadığı bir ülkede yaşıyor olması kimi zaman çok sayıda problemi de beraberinde getirerek öğrencinin eğitim noktasında daha kırılgan, daha dezavantajlı olmasına neden olabilmektedir. Başta iletişim problemi olmak üzere, çok sayıda sosyo-kültürel ve ekonomik sorun, uluslararası öğrencilerin eğitim sürecinde baş etmek zorunda olduğu dezavantajlı durumlar olarak not edilebilir.

Dilsel yetersizlik, uluslararası öğrencilerin sıklıkla karşılaştığı problem olarak dikkat çekmektedir. Kendilerini ifade etmede zorluk yaşamalarına neden olan bu sorun, aynı zamanda dersleri takip etmelerinde ve derslere katılmalarında, bürokratik işlerde, arkadaşlık ortamına ve kimi yerde iş ortamına dâhil olma ile kültürleşme noktasında önemli bir problem alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, öğrencilerin eşit şartlarda eğitim almasının önünde engel olduğu gibi eğitimden alınan verimin farklılık göstermesine de neden olmaktadır. Salgın süreciyle sınıf ortamı gibi etkileşim imkânlarının ortadan kalkması öğrencilerin dil becerilerini geliştirmelerinin önünde büyük bir engel olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sebep olduğu derslere katılım azlığı ve ders sırasında geri bildirimlerin oldukça düşük olması, verim sorununu daha da arttırmaktadır. Buna, devam zorunluğunun olmaması, eğitim dilinin Türkçe olması, evde uygun çalışma ortamının bulunmaması ile dikkat dağıtıcı çok sayıda unsurun olması gibi nedenlerin eklenmesi, öğrencilerin derslere katılımını düşürmekte ve derslere olan ilginin de azalmasına neden olmaktadır. Büyük öğrenme kayıplarına neden olan bu durum, sınavlardan alınan başarı

durumunu aşağı çektiği gibi öğrencilerin topluma entegre olmasının önünde set oluşturabilmektedir. Daha da önemlisi bu öğrenme kaybının dar gelirli öğrenciler arasında daha fazla olduğu gerçektir (Cooper vd., 1996: 247).

Üniversitelerdeki bazı bölümlerin eğitim dilinin İngilizce diye tanıtılması ancak çoğunlukla Türk hocaların derslere girmesi ve derslerin de Türkçe işlenmesi öğrencileri hayal kırıklığına uğrattığı gibi dersleri anlamalarına da engel olmaktadır (Şahin ve Demirtaş, 2014: 102). İngilizcenin bile kimi zaman uluslararası öğrencilerin sorunlarını çözmeye yetersiz kaldığı (Li, vd., 2020: 530) göz önüne alındığında derslerin Türkçe okutulmasının bu öğrenciler için büyük zorluklar yarattığını da tahmin etmek zor olmayacaktır. Hoca ve arkadaş ortamından uzak bir şekilde işleyen sistem, bu sorunu daha da arttırmaktadır.

Öğrenciler arasında fırsat eşitsizliği konusunda ifade edilmesi gereken konulardan birisini inkılap tarihi ve Türk dili gibi derslerin müfredatta zorunlu dersler olarak okutulması oluşturmaktadır. İlkokuldan beri bu derslerden eğitim alan Türk öğrenciler için üniversitede oldukça rahat olan bu dersler, uluslararası öğrenciler için zor olabilmektedir.

COVID-19'un öğrenme üzerindeki etkisinin, çevrimiçi öğrenme sorunları, çevrimiçi dersler sırasında öğretmen ve öğrencinin etkileşimi, eğitmenlerin derslerdeki tepkisi ile pozitif yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir (Bajaba, vd., 2021: 315). Ancak öğrencilerin hocalarıyla ve arkadaşlarıyla bağlantı kurmada sorun yaşaması önemli bir problem olmuştur. Özellikle yeni kayıtlanan öğrenciler arasında bu durumun çok daha yoğun yaşandığı görülmektedir. Yapılan mülakatta (Ürdünlü 21 yaşındaki erkek, linsansüstü) öğrenci yöneticilere ulaşmak için sarf ettiği çabayı (biraz abartılı da olsa) şu ifadelerle aktarmıştır:

Bizim bir sıkıntımız da şudur: konuşabileceğimiz, derdimizi anlatabileceğimiz kimse yok. Yöneticiler oturdukları yerden iş yaptırmaya çalışıyorlar. Oysa biz rektör hocanın ayda bir İlahiyat Fakültesini, Edebiyat Fakültesini, Ziraat Fakültesini dolaşıp sıkıntılar dinlemelerini, bizim ne istediğimizi dinlemelerini isterdim. Çoğu kez enstitüye gittiğimizde bize sistemin olmadığını söylüyorlar ama halbuki mesele sistem meselesi değil. Bizimle ilgilenmiyorlar.

Yeni kayıtlanan öğrencilerin daha önce kayıtlananlara göre daha fazla sorun yaşadıkları bilinmektedir. Aynı zamanda hocaların da yeni kayıtlanan öğrenciler için daha fazla zaman ve emek harcamak durumunda oldukları için başarı durumlarının da önceki sürece göre düştüğü görülmüştür. Özellikle kadın hocaların ev işleriyle de uğraşmaları, üretkenliklerinin bu süreçte %50 oranında azalmasına yol açtığı belirlenmiştir (Cicha, vd., 2021: 4). Bunun daha çok Türkiye'deki üniversitelerde araştırma görevlileri de dâhil, öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısının çok yüksek olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira Türkiye'de bu sayı 46 iken ABD'de 16, Almanya'da 12, Fransa'da 16, İngiltere'de 16, İspanya'da 12 ve Bulgaristan'da 12'dir (Gözler, 2019). Bu durum Türkiye'de eğitim alan tüm öğrencilerin başarı düzeyini olumsuz etkileyen nedenlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Artan uluslararası öğrenci sayısı ve çeşitliliği yerel öğrencilerde ve halkta yabancı korkusu, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve ayrımcılık gibi yaklaşımların gelişmesini ve öğrencilerin bu tür tutumlarla karşı karşıya kalmaları sonucunu doğurabilmektedir. Öğrencilerin bu süreçte hastalık taşıyıcıları olarak görülmeleri de bu durumun daha yoğun yaşanmasına neden olmuştur. Politik olarak değerlendirildiğinde, uluslararası öğrenciler toplumun genelinden ortak değer, dil, kültür, etnisite, renk

ve inanç öğeleri bakımından farklıdır ve toplumsal olarak potansiyel bir “öteki” konumundadır (Demirhan, 2017: 556). Bu tür psikolojik şiddetin yaşanması bazı öğrenciler arasında değerler çatışmasının yoğun bir şekilde yaşanmasına neden olmaktadır ki bu sürecin sonunda kendine yetememe gibi bir uyum sorunu yaşamakta ve kendi kabuğuna çekilme ile yalnızlık, çoğu zaman tek seçenek olarak gelişebilmektedir. Özellikle bazı öğrencilerin ten renginden ve konuşma tarzından dolayı dışlanmaları ve Suriyeli ile Filistinli öğrencilerin “*neden geldiniz orada savaşıydınız*” gibi söylemlere maruz kalmaları yalnızlık ve ötekilik durumunu daha da derinleştirerek okul ve toplum ile olan bağların zayıflamasına neden olmaktadır.

Kurum ya da kurumsal işlerle ilgili resmî işlemlerin karmaşıklığı ve uluslararası öğrencilerle ilgilenen merkezin sorunlara yeterince eğilmemesi, bu süreçte öğrencilerin eksikliğini en fazla hissettiği konulardandır. Öğrencilerin Türkiye’de uygulanan sistemi bilmemesi onlar için sorun oluşturmaktadır. Bu konuda öğrencilerin problem yaşamalarını engelleyecek koordinasyon birimlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Biçer vd., 2014: 133). Bu süreçte kamu kurumlarında personel sayısının yarıya indirilmesi bu sorunun daha yoğun yaşanmasına neden olmuştur. Bu açıdan üniversitelerde uluslararası öğrencilerle bizatihi ilgilenen bir şubenin olması, öğrenci temsilcilikleri ile kulüplerinin artırılması, bu uygulamaların olmadığı üniversitelerde yenilerinin açılması ile farklı oryantasyon programlarının yapılması, öğrencilerin uyumunu kolaylaştıracağı gibi taleplerinin daha rahat iletilmelerine de olanak sağlayacaktır. Konuyla ilgili bir katılımcı (Suriyeli 20 yaşındaki erkek öğrenci) yaşadığı sıkıntıyı şu cümlelerle aktarmıştır:

Üniversitede yabancı uyruklu ile ilgilenen yok. Yani bir Türk vatandaşı için üniversite güzel. Ama bizim için çok iyi değil. Kulüpler yok. Bir yabancı öğrenci geldiğinde ilk olarak ne bekler: Onu karşılayan birilerini bekler. İlgi bekler, turlar bekler ondan sonra oradaki insanlarla kaynaşmak bekler. Ama hiçbir tanesi Van’da yok.

Uluslararası öğrencilerin geçici bir statüye konumlandırılmaları büyük oranda sosyal ve finansal yardımların dışında kalmalarına neden olmuştur. Salgın sürecinde neredeyse hiçbir şekilde gündeme gelemeyen bu insanlar, bu sürecin en hassas grubunu oluşturmaktadır (Firang, 2020: 821). Öğrencilerin öğrenim gördükleri okulda Covid-19 ile ilgili nerede ve nasıl yardım alacaklarına dair bilgilerinin sınırlı olması bu süreçte ortaya çıkan diğer önemli bir sorun alanı olmuştur (Amoah ve Mok, 2020). Iraklı 34 yaşındaki erkek öğrenci konuyla ilgili yaşadığı sıkıntıyı şöyle açıklamıştır:

Türkiye yardımcı oluyor ama yeterli değildir. Bir gün nefesim çok kötüdür oldu, ambulansı aradım ambulans geldi L***** hastanesine gittik. 2 gece orda kaldım. 2500 TL aldı benden yani 2 gece. Yani ben dedim belki devlet hastanesidir ücretsizdir. Ama ücretliyse benim de sigortam var. Tamam para alsın ama bu kadar değil ya.

Uygulamalı derslerden dolayı üniversitede bulunmak durumunda olan öğrencilerin karşılaştığı diğer bir sorun da yurtlarda kontenjan sıkıntısının olması ve kimi zaman yurt personelinin kaba tavır ve söylemlerine maruz kalmalarıdır. Öğrencilerin önemli bir kısmının ülkesinden arkadaşları ile ev ya da özel yurtlarda kalmasına neden olan bu durum (Kumcağız vd. 2016: 39, Başaran Alagöz ve Geçkil, 2017: 283) eğitim gördüğü ülkenin kültürünü yeterince tanımamasına ve kişinin kendini geçici bir

konuma yerleştirmesine neden olmaktadır. Bu da öğrenciler arasında ufak çaplı cemaat örüntülerinin doğmasına yol açmaktadır.

Eğitim hizmetinin de kimi yerlerde ikircikli bir yapı göstermesi diğer önemli bir problem alanını oluşturmaktadır. Uluslararası öğrencilerin bir kısmının lise diplomalarıyla istedikleri bölüme kayıt yaptırılmaları, derslere devam edebilmek için gerekli olan asgari bilgi ve becerilere sahip olup olmadıklarının dikkate alınmadığını ortaya koymaktadır. Fakat ciddi bir değerlendirmeye tabi tutulmadan üniversiteye kabul edilen bu öğrencilerin büyük bir kısmı akademik olarak başarısız olmaktadır (Şahin ve Demirtaş, 2014: 99). Özellikle bu süreçte okul ortamından uzaklaşan öğrencilerin dersleri anlaması ve katılım sağlaması çok daha zor olduğundan başarı düzeyi de bundan olumsuz şekilde etkilenmektedir.

Uluslararası Öğrencilerin Uzaktan Eğitimle İlgili Deneyimleri

Son yıllarda Türkiye’de, özellikle eğitim alanında birtakım önemli gelişmeler sağlanmış ve yaşanan dönüşümlere bağlı olarak Türkiye’ye gelen uluslararası öğrenci profilinde de çeşitlenme olmuştur. Fakat 2019 yılının sonunda Çin’de ilk örnekleri ortaya çıkan Covid-19 salgını kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almış milyonlarca öğrenciyi dolaylı ya da doğrudan etkilemiştir. Birçok öğrencinin bu süreçte yakınına kaybettiği veya bu tür haberlere maruz kaldığı, hayatını kaybetme riski taşıdığı, sınırların kapatılmasıyla evlerinden ve ailelerinden uzakta kaldıkları, sosyal ve duygusal yoksunluk yaşadıkları düşünüldüğünde Covid-19 ile beraber yaşanan travma ve kaygı beklendik bir durum olmuştur (Bozkurt, 2020: 126). Çünkü salgın, öğrencilerin sadece eğitimlerini değil aynı zamanda sosyal ve duygusal gelişimlerini de olumsuz etkilemiştir (Zhu ve Liu, 2020: 697).

Türkiye’de öğrenim gören öğrencilerin bir kısmının bireysel tercih ve isteklerinden ziyade zorunlu olarak (Suriyelilerde olduğu gibi) burada olduğu bilinmektedir. Sürecin bu kategorideki öğrenciler için çok daha zor işlediğini söylemek mümkündür. Bazı öğrencilerin ciddi ekonomik sıkıntılar yaşadığı ve akranlarına göre daha kırılgan bir pozisyonda oldukları görülmüştür. Eğitimli ve ekonomik durumu iyi olan ailelerden gelen öğrenciler, ailelerinden hem ekonomik hem de sosyal destekler alarak bu süreci daha rahat geçirirken bir kısmı bunlardan büyük oranda mahrum kalmıştır. Eğitim sistemlerindeki eşitsizlikleri daha da derinleştiren (Çelik, 2020: 6) bu durum kimi öğrencide ciddi sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. Suriyeli öğrenciler arasında ağırlıklı olarak yaşandığı tespit edilen bu durum K6 (Suriyeli, Erkek, 27 yaşında) tarafından şöyle ifade edilmiştir:

Yani açıkçası ben sahip (bilgisayar) değilim. Benim telefonum bozuk şu an ama eşimin telefonunu, bilgisayarını kullanıyorum. Şöyle yani sahip değilim. Yani şu an tezimi eşimin bilgisayarından yazıyorum. Eşimin telefonunun şarjı 2-3 saat sürüyor o şartlarda devam etmeye çalışıyoruz. Ailemin katkısı olmaz. Onlara aylık ortalama nerden baksan 200-300 TL harçlık veriyorum.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile dijital araçlara sahip olma arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır. Refah düzeyi yüksek ülkelerde kişi başına bir civarında bilgisayar düşerken, bazı ülkelerde her dört öğrenciye ancak bir bilgisayar düşmektedir. Dahası, gelir düzeyi düşük ülkelerde bu oran çok daha düşük düzeydedir (Çelik, 2020: 14). Danimarka, Slovenya, Norveç, Polonya, Litvanya, Avusturya ve İsviçre gibi ülkelerde çalışmak için öğrencilerin %95’inin evinde bilgisayar bulunurken

Endonezya’da bu oran %34’te kalmaktadır (Reimers, 2020: 17). İnternet bant genişliği de bu ülkeler arasında ve ülke içinde oldukça farklılaşmaktadır (Çelik, 2020: 14). Dolayısıyla refah düzeyi yüksek ülkelerden gelmiş bir öğrencinin dijital araçlara sahip olması ve bunları kullanabilme yeteneği diğer ülkelerden gelmiş öğrencilerden daha yüksek olmaktadır. Benzer durum mülakat yapılan öğrenciler arasında da görülmüştür. Bir yandan aile ekonomisine katkı sunmak zorunda olan bir yandan da okumak durumunda olan bir katılımcı (Suriyeli, erkek, 27 yaşında öğrenci) yaşadığı süreci şöyle aktarmıştır:

Hem çalışıyorum hem okuyorum. Ben 5 yıl önce geldim. Mermer atölyesinde iş öğrendim. Orda çalıştım. Ama korona dolayısıyla çalışmıyorum artık. İş yok. Tercümanlık yaptım bu yıl. Ama o kurs şimdi bitti. Bilgisayarım yok. Valla ben telefonda takip ediyorum. Çalışıyorum parayı aileme gönderiyorum. Ama ailem Suriye’de durum biraz kötüdür.

Beklenmedik ekonomik durgunluklar çoğunlukla ailelerin ekonomik dirençlerini olumsuz etkilediğinden öğrencileri de dolaylı olarak olumsuz etkilemektedir (Long, 2010: 210). Özellikle Covid-19 sürecinin yarattığı ekonomik daralma çoğu insanın işinden olmasına neden olmuş ve bu durum öğrencileri daha büyük çıkmazlara sürüklemiştir. Hane gelirinde meydana gelen düşüş, öğrencilerden bazılarının eğitim dışında farklı işlerde çalışmasını gerektirmiştir. Bir katılımcı (Türkmenistanlı, erkek, 23 yaşında, lisans öğrencisi) ailesinin durumunu şöyle aktarmıştır:

Bu pandemi süreci bizim için çok kötü oldu. Çünkü ailem orada işten çıkarıldığı için ben çalışmak zorunda kaldım. Şu an İstanbul’da çalışıyorum. Bi de dolar gönderdikleri (ailem) için daha da zor. Hani şu an okul açılrsa benim için çok çok zor olur.

Benzer şekilde Covid-19’un iş ve ticaret sektöründe de ciddi sıkıntılara neden olması çok sayıda öğrencinin sponsorlardan almış olduğu maddi desteğin kesilmesine yol açtığı belirlenmiştir (Fischer ve Whatley, 2021: 2).

Ekonomik sıkıntılara salgın süreciyle artan travma ve kaygı sürecinin eklenmesi, öğrencilerin genellikle hastalık taşıyıcıları olarak tanımlanmaları ve öğrencilerden Covid-19’a yakalanma korkusu, sosyal eşitsizliğin ve yaşanan travmatik durumun daha yoğun hissedilmesine neden olmuştur (Bozkurt, 2020: 126, Waters, 2021). Yapılan çalışmalarda da üniversite öğrencileri arasında kaygı düzeyinin genel nüfusa göre çok daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Wang ve Zhao, 2020: 1).

Salgının ne zaman biteceğinin öngörülememesi ve buna bağlı olarak uzun vadeli politika üretilmemesi büyük belirsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Bu belirsizlik durumu, öğrenciler arasında can sıkıntısı, kaygı, hayal kırıklığı, umutsuzluk ve utangaçlık gibi olumsuz duyguların yanı sıra depresif belirtiler gibi bilişsel ve ruhsal rahatsızlıkların ortaya çıkmasına yol açtığı da belirlenmiştir (Cicha, vd., 2021: 5). Bunun da büyük oranda sosyal izolasyonla alakalı olduğu tahmin edilmektedir (Asanov, vd., 2020: 3). Öğrencilerin yaşadığı belirsizlik bir katılımcı (Ürdünlü 24 yaşında, erkek, lisans öğrencisi) tarafından şöyle dile getirilmiştir:

Şimdi şöyle oldu normalde ben her sene yazın ülkeme dönüyordum. Ama geçen sene eğitim yüz yüze mi olacak online mi olacak onu söylemedikleri için ben dönemedim. En son ben Ağustos’ta 2019 da

Ürdün'deydim. O zamandan bu yana gitmemişim. Psikolojik olarak çok sıkıntı yaşadık. Çünkü sürekli evde oturduk ailemizden uzak. Büyük sıkıntılar yaşadık ama çok şükür sağlığımıza bir zarar gelmedi.

Uzaktan eğitim sürecine geçilmesi kararı, hastalığın yayılmasını azaltmak amacıyla alınmış etkin bir önlemdir. Fakat bu süreç öğrenciler açısından önemli öğrenim kayıplarına da sebep olmuştur. Sürecin en hassas gruplardan olan bu öğrenciler, sistemin sıkıcı, verimsiz ve etkileşim ortamından yoksun olmasından en fazla rahatsızlık duydukları konular olmuştur. Sistemin öğrencileri kolektif çalışmaktan ziyade bireysel çalışmaya mecbur bırakması öğrencilerin gelişimlerinin önünde büyük engeller oluşturmuştur. Özellikle dil sorunu yaşayan öğrenciler bu sürecin zorluklarını en derinden hissedenler olmuştur. Türkmenistanlı 27 yaşındaki kız öğrenci süreci şöyle açıklamıştır:

Eskiden de anlamıyordum, zaten arkadaşlar yardımcı oluyordu. Şimdi hiç anlamıyorum. Bence okullar açılmalı. Çünkü insanlar her yerde devam ediyor.

Özellikle uygulamalı bölümlerde risk olmasına rağmen eğitim sürecinin devam etmesi öğrenciler arasında büyük kaygılara sebep olsa da genel anlamda öğrencilerin yüz yüze eğitim alma taraftarları oldukları belirlenmiştir. Filistinli 27 yaşında ve Tıp okuyan kız öğrenci bu duruma şöyle bir açıklama getirmiştir:

Bu beni olumsuz yönde etkiledi. O yüzden yüz yüze bilim için daha iyi. Hastane sınıfları 225 kişilik. Covid'e yakalanmış birkaç kişi. Ama etkin bir doktor olmak için gitmek zorundayız. Yani yakalansak da gitmek zorundayız. Bilim açısından böyle. Çünkü sen artık doktorsun.

Uygulamalı bölümlerde yaşanan sorunun aksine bu süreç, gazetecilik ve iletişim bölümlerinde okuyan öğrencilere sistemi öğrenme ve teknoloji araçları vasıtasıyla bireyler arası iletişimi geliştirmesi açısından bir fırsat yarattığı da tespit edilmiştir (Cervi, vd., 2020: 1).

Hocaların derslere yeteri kadar hassasiyet göstermemesi, öğrencilerin sorunlarına eğilememesi; öğrencilerin bazı dersleri anlamakta zorluk yaşaması, salgının ilk haftalarında politika geliştirilememesi öğrencilerin bazı konularda sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur. Salgının ilk haftalarında konuları yetiştirmek için ders yoğunluğunun arttırılması ve derslerin yüz yüze mi, online mi olacağına belirsiz olması öğrencilerin dile getirdiği konulardan olmuştur. Ürdünlü 24 yaşındaki erkek öğrenci düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

Geçen dönem sınavdan iki hafta önce pandemiden dolayı bütün sınav sistemi değiştirildi. Biz bundan mağdur olduk. Sınavda bazı teknik sıkıntılar yaşadık. Bizim 3 aylık eğitim süreci yaklaşık 1 ay sürecinde anlatıldı. Tabi birçok ders anlatılmadı. O dersler çok mühim, çok kritik derslerdi. Hocalarda bunların slaytlarını atarak kendilerini anlatmış durumda saydılar. Yani çevrimiçinden verim alamadığım için tekrar okula gidiyorum. Sınıf mevcudumuz 160 kişi. Sınıfta 10 kişi oluyoruz. Zoom'da da 20 kişi oluyoruz. Yani çoğu kişi katılmıyor. Devam zorunluluğu da yok.

Uluslararası öğrenciler arasında, yabancı olma duygusunun vermiş olduğu çekingenlik ve içe kapanma eylemi bu süreçte daha da artmıştır. Okula ve sosyal ortama yeteri kadar dâhil olamayan bu öğrenciler, uzaktan eğitim sürecine geçilmesiyle birlikte sosyal hayattan daha da uzaklaşmışlardır. Hocalarla diyaloglarının azalması beraberinde derslere olan ilgi ve katılımın azalmasına neden olmuş ki

bu durum başarısızlığı beraberinde getirmiştir. Nitekim yapılan görüşmelerde Iraklı 38 yaşındaki erkek öğrenci şöyle demiştir:

Bir öğrenci vardı. Kaç defa geldi buraya. Hocam ben seminerimi vereceğim dedi. Hoca bekletti. Bayram zamanı olmasına rağmen öğrenci, üniversiteye sürekli geldi gitti ama hiçbir şey yok. Öğrenci 8 dönem sonra ancak mezun oldu. Yani niye böyle yapıyorlar. Bir öğrenci geldi burada günlerce bekledi hoca cevap vermedi. Öğrenci dedi ki hocam ben dört tane bilet aldım. Erbil-İstanbul-İstanbul-Van, Van-İstanbul, İstanbul-Erbil. Niye böyle yapıyorsunuz dedi. Yani bazen böyle oluyoruz ve ne yapacağız bilmiyoruz. Eğer bir faydası varsa okey. Öğrenci mecburen danışman değiştirdi.

Sonuç olarak uluslararası öğrencilerin maddi anlamda eşit imkânlarla sahip olamaması gerek derslerle ilgili gerekse salgın konusunda nereden ve nasıl bilgi alacaklarını bilmemeleri, sınıf ve arkadaş ortamından uzakta yaşamaları, Covid'e yakalanma ya da bulaştırma endişesi ile hoca ve arkadaşlarıyla iletişim kurmada sıkıntılar yaşamaları bu sürecin onlar için daha zor bir hal almasına yol açmıştır.

Uluslararası Öğrenciler Açısından Uzaktan Eğitimin Sürdürülebilirliği ve Öneriler

Tüm insanların hayatını bir şekilde etkileyen Covid-19, sağlıklı ve güvenli sınıf ortamlarının oluşturulmasını engellediği için e-öğrenme sürecinin gelişmesine de neden olmuştur. Uzaktan eğitim sürecine geçilmesi farklı nedenlerden dolayı büyük eşitsizliklerin yaşanmasına neden olsa da çok önemli avantajlar sağladığı da süreç boyunca deneyimlenmiştir. Bu avantajlardan; engelli bireyler, ev hanımları, çalışanlar ve dezavantajlı gruplarında eğitim hayatına rahatça katılmalarına olanak sağlaması en önemli taraflarından olmuştur. Örgün eğitimde okula devam edemeyen çoğu kişi için bir fırsat olan bu süreç, öğrencilerin buldukları yerde eğitim görmelerine hem çalışıp hem okumalarına, eğitim maliyetinin düşmesine, fırsat ve imkân eşitsizliklerinin kısmen de olsa azalmasına ve eğitimdeki arz-talep dengesizliğini önlemeye olanak sağlamıştır (Can, 2004: 4). Bunların yanı sıra sabah erkenden derse yetişme kaygısının ortadan kalkmasına, öğrencilerin hastalığa yakalanma riskinin azalmasına, dersi tekrar tekrar dinleme olanağı sunmasına, zamanın etkin ve verimli kullanılmasına ve ders materyallerine ulaşmada kolaylaştırıcı etki yaptığı da görülmüştür. Ayrıca bu sürecin deneyimlenen en önemli katkısı belki de Covid-19 gibi beklenmedik bir süreçte eğitimin aksamadan devam etmesine olanak sağlaması olmuştur.

Bu avantajlarına rağmen daha önce de bahsedildiği gibi bu süreç çok sayıda sıkıntının da gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Türkiye'de eğitim alan uluslararası öğrenciler büyük oranda sosyo-ekonomik desteklerden mahrum kaldıkları için bu sürecin en hassas gruplarından olmuşlardır. Bu yüzden geliştirilecek politikalarda başta bu insanlar olmak üzere tüm paydaşların eğitim hakkından adil bir biçimde yararlanmasına özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

Her gün onlarca kişinin yaşamını yitirmesine neden olan Covid-19 salgını döneminde okulların açılması ya da uzun süre kapatılması ile ilgili bir karar vermek, oldukça zor bir durumdur. Okulların kapalı tutulmasının ciddi öğrenim kayıpları doğurduğu ancak açılması durumunda da kamu ve kişi sağlığını tehdit etmesi endişesi bu noktada karar alınmasını zorlaştırmaktadır.

Bununla birlikte okulların kapatılmasının sağlık, ekonomik ve sosyal anlamda önemli riskler doğuracağını savunanlar da bulunmaktadır. Zira yaşlılara nazaran genç yaştakilerde virüs görülme olasılığının daha düşük olması bunun başlıca sebebinin oluşturmaktadır. Okulların kapalı tutulmasının

öğrencileri, sosyal ortamdan uzak tutacağı ve hem öğrencilerin öğreniminin önünün kapanacağı hem de akranları ile sosyalleşmesinin engelleneceği belirtilmektedir. Bu yüzden okulları tümüyle kapatmak yerine sınıf mevcutlarının azaltılması, fiziksel mesafeye dikkat edilmesi ve hijyen teşvikinin daha etkili olacağı ileri sürülmektedir (Esposito, 2020: 2).

Uzaktan eğitim sürecine geçilerek hem vaka artışının önüne geçilmesi hem de öğrenim kayıplarının engellenmesi amaçlanmaktadır. Fakat uzaktan eğitim ile öğrenim kayıplarının önlenmeye çalışıldığı bu sürecin tamamen başarılı olacağını düşünmek mümkün değildir. Zira önemli oranda emek ve para vererek kayıtlanan uluslararası öğrencilerin gayesi, eğitim ortamına dâhil olup öğrenmek olduğu göz önüne alındığında bunun sürdürülebilir olamayacağı kesindir. Çünkü daha önce eğitim ortamında yaşanan etkileşim süreci, burada yerini dijital araçlara ve materyallere bırakmıştır. Dersleri internet ortamından takip etmek durumunda olan öğrenciler pdf ve video kayıtlarına bağımlı oldukları için öğrenme noktasında büyük gerilemeler yaşanmaktadır.

Salgının karar alma süreçlerinde güvenlik ve sağlığı öncelik olarak belirlemesi, uluslararası öğrenci akışını da bu süreçte büyük oranda etkilemektedir (Marginson, 2020). Hatta salgından sonra bile öğrencilerin büyük oranda (%84) yurt dışında eğitim almak istemeyeceği tahmin edilmektedir (Mok, vd., 2020: 19). Eğitim alanında, sınıf ortamından ziyade dijitalleşmeye doğru evrilen bu sürecin iyi işleyebilmesi için gerekli altyapının sonraki nesillerin de ihtiyacına cevap verebilecek şekilde kurulması gerekir. Bu yüzden bu sürecin olabildiğince sağlıklı ve kesintisiz bir şekilde sürdürülmesi için eğitimin sürdürülebilir olmasına azami ölçüde önem verilmesi gerekir. Yüz yüze eğitim imkânının kısıtlı olduğu bu süreçte geleneksel yöntemlerin de artık işlemediği görülmüştür. Bu yüzden yaşanan bu süreç, geleneksel eğitim öğretim yöntemlerinin değişen dünya düzeni ve ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde dizayn edilmesi açısından bir fırsat olarak görülmeli (Cheema, 2020: 3) ve buna yönelik olarak öncelikle daha önce uygulanan geleneksel eğitim modellerinin tamamen ya da ihtiyaca binaen kısmen değiştirilmesi gerekir. Çünkü buna benzer bir sıkıntının sonraki süreçte tekrar yaşanmayacağı bilinmemekle birlikte Türkiye'nin mobil (141 ülke arasında 57.) ve geniş bant internet hızında (175 ülke arasında 103.) iyi durumda olmaması bunu zorunlu kılmaktadır (www.speedtest.net/global-index). Bu yüzden sürdürülebilirliğin öncelenip bir sonraki neslin de ihtiyacına cevap verebilecek eğitim altyapısının oluşturulması gerekir. Bu açıdan eğitimde fırsat eşitliği ve sürdürülebilirliğinin sağlanması adına şunlar yapılabilir:

Uluslararası öğrencilerin, yukarıda da bahsedildiği gibi başta dil sorunu olmak üzere birçok konuda dezavantajlı oldukları bilinmektedir. Bu iletişim problemlerinden dolayı hocaların öğrencileri anlamada zorluk yaşadıkları, soru sormadıkları için onları derste tutmanın zor olduğu görülmüştür (Bajaba, vd., 2021: 314). Bu noktada uluslararası öğrencilerin öğrenme kayıplarını azaltmak ve diğer öğrencilerle aralarındaki öğrenim eşitsizliğini azaltmak için ekstra telafi programları düzenlenebilir. Bunun için TÖMER (Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi) merkezlerinden destek alınarak öğrencilerin dil bilgilerinin geliştirilmesi için yoğunlaştırılmış programlar uygulanabilir. Özellikle yeni başlayan öğrencilerin dil bilmedikleri ve buna bağlı olarak derse katılım sağlamadıkları, katılım sağlasalar dahi dersi anlamadıkları için başarısız oldukları belirlenmiştir. Bu durumdan yola çıkarak bu öğrencilerin kayıplarını azaltmak için derslerin seviyelerine uygun telafi programları hazırlanmalıdır.

Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi adına uluslararası öğrenciler için kayıt dondurma hakları tanınmalıdır. Öğrencilerin başta dil problemi olmak üzere yaşayacağı çok sayıda sosyo-psikolojik sorunları da göz önüne aldığımızda bu durumun bir açıdan zorunlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalarda bu süreçte zihinsel olarak en çok etkilenenlerin başında 16-30 yaş grubundakilerin olduğu belirlenmiştir (Velde, vd., 2021: 115). Bu açıdan yeni gelecek olan öğrencilerin kayıtlarının ertelenmesi ve öğrenim ücretlerinde indirimde gidilmesi gerekir.

Uzaktan eğitime farklı nedenlerden dolayı iştirak edemeyen uluslararası öğrencilerin olduğu ve öğrencilere ulaşmada sıkıntıların yaşandığı belirlenmiştir. Dolayısıyla uzun süredir okul ile bağları olmayan bu öğrencilerin okulu terk etmelerini önlemek ve devamlarını sağlamak için okul-aile iş birliği projeleri hayata geçirilmelidir.

Tüm öğrenciler arasında kızların daha çok hak kaybı yaşadığı bilinmektedir. Ev işleri ve bakımı konusuna kız öğrencilerin ilgilenmeleri onların ders performanslarını düşürmektedir. Okullarda yüz yüze eğitime ara verilmesi ise, kızların okuldan kopmalarını hızlandırmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde çok sayıda öğrencinin (özellikle kız öğrencilerin) bu süreçten sonra okula dönemeyeceği tahmin edilmektedir (Iyengar, 2020: 77). Benzer durum geçmiş yıllarda yaşanmış olan Ebola ve Zika salgınlarında da görülmüştür. Salgın dolayısıyla okulların kapandığı süreçte çocuk evliliklerinin arttığı ve paralel bir şekilde ergen hamileliklerinin de bu süreçte arttığı görülmüştür (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, 2021: <https://interactive.unwomen.org>).

Eğitimde fırsat eşitliği ilkesi gözetilerek tüm paydaşların eşit bir şekilde eğitim hizmetinden yararlanması için ders içeriklerinin zenginleştirilmesi, ders materyallerinin öğrencilerle paylaşılması, sade bir anlatımın tercih edilmesi, gerektiğinde telafi programları ve hibrit modellerin tercih edilmesi gerekir. Bilhassa uygulamalı bilimlerde uygulama eksikliğinin olması en önemli sorunlardandır. Bu yüzden hibrit modelin uygulandığı günümüzde telafi programlarının yapılması bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Bu süreçte birçok ailenin işini kaybettiği ya da gelirinde önemli azalmaların meydana geldiği göz önünde bulundurularak uluslararası öğrencilerin kayıt sırasında ve sonrasında vermekle yükümlü oldukları ödemelerde kısmen de olsa yardımcı olabilmek adına harç ve diğer ödemelerle ilgili bazı iyileştirmeler yapılabilir. Harç oranlarının yükselmesi öğrenci kayıtlarının düşmesine yol açtığı gibi öğrenciler açısından da büyük bir yük oluşturmaktadır. Aşağıdaki tablodan da öğrenci harçlarındaki değişim ile kayıtlanma arasında ilişki açık bir şekilde görülmektedir. Harç miktarının düşürülmesi öğrencileri üniversiteye teşvik edeceği gibi uzun vadede üniversiteye önemli kazançlar da sağlayacaktır. ABD’de 2021 mali yılında öğrenci başına net öğrenim ve yardımcı gelirlerde %5-13 düşüşün yaşanması bunun en iyi örneğidir (Purcell ve Lumbreras, 2021: 7)

Yıl	Harç Bedeli TL olarak (Tıp Fakültesi Baz Alınmıştır)	Kayıt Sayısı (Genel Uluslararası Öğrenci Kaydı)
2017-2018	295,5	394
2018-2019	886,5	273
2019-2020	5000	143

Tablo 2: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde Yıllara Göre Harç Bedeli ve Kayıtlanma Sayısı

Kaynak: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinin Kayıtlarından Derlenmiştir.

Gerek sınırların kapatılması gerekse de okul ile ilgili öngörülemeyen sorunlardan ve evlerine gidememelerinden dolayı vize süreci dolan öğrencilerin kaçak göçmen durumuna düşmemeleri için yasal birtakım düzenlemelere gidilmelidir.

Süreç boyunca farklı nedenlere bağlı olarak yoğun stres altında olan çok sayıda öğrencinin varlığı göz önünde bulundurularak mental desteklerin sağlanması gerekir. İdari personelle yaşanan sorunların minimize edilmesi ve personelin öğrencilerle daha iyi iletişim kurmalarını sağlamak adına oryantasyon eğitimi verilmelidir. Benzer şekilde Türkiye'deki öğrenciler arasında uluslararası öğrencilere yönelik önyargıyı ortadan kaldıracak uygulamalar hayata geçirilmelidir. Öğrencilerin daha hızlı ve sağlıklı bilgi edinmelerini sağlamak için 7/24 ulaşabilecekleri danışmanlık hizmeti sunulmalıdır. Daha önce part-time çalışan öğrenciler ile maddi yetersizliklerden dolayı okul dışında çalışmak zorunda kalan öğrenciler tespit edilerek destekler sağlanmalıdır.

Salgından dolayı uzaktan eğitim sürecine geçilmesi önemli öğrenim kayıplarına neden olduğu ve yüz yüze eğitim kadar verimli olmadığı anlaşılmıştır. Hem insan sağlığı hem de eğitimin sürdürülebilirliği açısından geliştirilen bu sistemin birtakım problemlere yol açsa da bazı önlemlerin alınması durumunda var olan sorunları büyük oranda azaltacağı ve yeni fırsatlara kapı aralayacağı da ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Çin'de ilk örnekleri ortaya çıkan Covid-19 salgını kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alarak insanların günlük yaşamını büyük oranda sekteye uğratmıştır. Küresel çapta yaşanan bu salgın süreci, sosyal yaşamın her alanında etkisini göstermiş ve hükümetleri farklı önlemler almaya mecbur bırakmıştır. Sağlık, ekonomi, turizm, ulaşım, kültür ve sinema ile eğitim bu sürecin en fazla etkilenen alanları olmuştur. Özellikle eğitim alanında fiziksel etkileşimin daha yoğun yaşanması tüm ülkelerde eğitime ara verilmesine ya da online süreçle sürdürülmesini gerekli kılmıştır.

Bu çalışmada, salgın sürecinin önemli bazı avantajlar sağlamanın yanı sıra çok sayıda sorunun da ortaya çıkmasına yol açtığı için eğitimdeki eşitsizliklerin derinleşmesine yol açtığı tespit edilmiştir. Bu sorunlardan ilki, tüm öğrencilerin teknoloji aygıtlarına eşit oranda sahip olamaması ve erişim güçlüğüne yaşanması olmuştur. Ailelerin ekonomik yapısıyla doğrudan ilişkili olan bu durumun yol açtığı dijital bölünme öğrenciler arasında, eğitimden alınan verimin farklılaşmasına yol açtığı gibi fırsat eşitsizliğinin de artmasına neden olmuştur.

Öğrencilerin bir kısmının dil bilmemesi diğer bir kısmının zayıf bir dil bilgisine sahip olmasından dolayı derslere yeteri kadar dâhil olamadığı, soru sormadığı, hocaların sorularına cevap veremediği, derslerden beklenen verimi alamadığı için başarı gösteremediği görülmüştür. Dil bilgisinin en hızlı geliştiği sosyal ortamların bu süreçte ortadan kalkması, öğrencilerin bu konuda gelişimlerini büyük oranda yavaşlatmıştır. Yeni kayıtlanan öğrencilerin özellikle dil konusunda daha zayıf oldukları belirlenmiştir. Kolektif çalışma şeklinin ortadan kalktığı bu süreç, bireysel çalışmanın artmasına ve dolayısıyla öğrencilerin öğreniminin daha da yavaşlamasına yol açmıştır. Bireysel çalışma şekli, öğrencilerin yeni arkadaşlar edinmelerine, hocalarla iletişim kurmalarına, derslerde aktif rol almalarına büyük oranda engel olmuştur. Bununla birlikte sistemde İngilizce okutuldukları belirtilen derslerin

büyük oranda Türkçe okutulması, dil konusunda öğrencileri mağdur eden önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Bu sürecin en hassas gruplarından olan uluslararası öğrenciler çoğu kamu hizmetinden eşit bir şekilde yararlanamadığı gibi var olanlardan nasıl yararlanacağı konusunda da çoğu zaman destek ve yönlendirmelerden mahrum kalmışlardır. Geçici bir statüye yerleştirilen bu öğrencilerle ilgilenen birimin çok aktif olmaması işleyişin aksamasına neden olmuştur. Salgın süreciyle kamu kurumlarının esnek çalışma modeline geçmesi, işlerin daha da zorlaşmasına yol açmıştır.

Öğrencilerin kimi zaman hastalık taşıyıcıları olarak görülmeleri ve toplumdaki önyargının yanı sıra kimi öğrencilerin yakınlarını kaybetmesi öğrenciler arasında önemli depresif sorunlara yol açmıştır. Bu sürecin ne zaman sonlanacağı ile ilgili net bir bilginin olmaması da bu travmatik durumun katlanarak hissedilmesine neden olmuştur.

Salgının ekonomi dünyasında büyük daralmalara yol açması çok sayıda insanın da işinden olmasını beraberinde getirmiştir. Hanede işsiz sayısının artması ve buna paralel olarak gelirin düşmesi öğrencileri doğrudan etkilemiştir. Aynı zamanda bu durum kimi öğrencilerin sponsorlarını kaybetmesine neden olmuştur. Tüm bunlar öğrencilerin ders ve okuldan ziyade farklı işlerde çalışmalarını beraberinde getirmiştir. Öğrencilerin başarılarını büyük oranda olumsuz etkileyen bu durum, önemli öğrenme kayıplarına neden olmuştur. Bununla birlikte kimi zaman öğrencilerin hocalara ulaşmakta zorluklar yaşamaları, soru ya da maillerinin cevapsız kalması, hocaların derslere yeteri kadar ilgi göstermemesi ve öğrencilere yönelik ekstra bir uygulamanın olmaması bu öğrenme kayıplarının daha yoğun yaşanmasına neden olan diğer bir faktör olarak belirlenmiştir.

Salgın süreci, tüm insanların hayatını bir şekilde etkilemiş durumdadır. Ancak eğitim özelinde etkisi çok daha yoğun yaşanmıştır. Özellikle uluslararası öğrenciler büyük oranda savunmasız oldukları için bu sürecin en hassas gruplarından olmuşlardır. Genelde Türkiye özelde ise Van'da eğitim alan uluslararası öğrencilerin hepsinin aynı imkânlara sahip olmaması ve salgın sürecinin herkeste aynı etkiyi göstermemesi önemli sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Temelde salgının neden olduğu bu durum, uluslararası öğrencilerin kendi aralarında bazı eğitim eşitsizliklerine yol açmasının yanı sıra Türkiye'deki öğrencilere göre de dengesiz bir duruma yol açmıştır.

Kaynakça

- Amoah, P. A., ve Mok, K. H. (2020, Aralık). The COVID-19 Pandemic and Internationalisation of Higher Education: International Students' Knowledge, Experiences, and Wellbeing. In *National Chengchi University–Lingnan University International Research Seminar 2020: The Impact of COVID-19 Pandemic on Higher Education Policies: International Mobility, Student Learning Outcomes and Research Development*. <https://scholars.ln.edu.hk/en/publications/the-covid-19-pandemic-and-internationalisation-of-higher-educatio-2>
- Asanov, I., Flores, F., McKenzie, D., Mensmann, M., Schulte, M. (2021). Remote-Learning, Time-Use, and Mental Health of Ecuadorian High-School Students During the COVID-19 quarantine. *World development*, 138, 105225. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105225>
- Bajaba S, Mandurah K, Yamin M. (2021). A Framework for Pandemic Compliant Higher Education National System. *International Journal of Information Technology*, 12:311-317. <https://doi.org/10.1007/s41870-021-00629-7>
- Başaran Alagöz, S. ve Geçkil, S. (2017). Yabancı Uyruklu Üniversite Öğrencilerinin Sorunlarının İncelenmesi: Konya İli Örneği. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 20(4), 279-285. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/400209>
- Bebbington, W. (2021). Leadership Strategies for a Higher Education Sector in Flux. *Studies in Higher Education*, 46(1),158-165. <https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1859686>
- Biçer, N., Çoban, İ., ve Bakır, S. (2014). Türkçe Öğrenen Yabancı Öğrencilerin Karşılaştığı Sorunlar: Atatürk Üniversitesi Örneği. *Journal Of International Social Research*, 7(29). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/227591>
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Süreci ve Pandemi Sonrası Dünyada Eğitime Yönelik Değerlendirmeler: Yeni Normal ve Yeni Eğitim Paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırma Dergisi*, 6 (3), 112-142. <http://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/25005?locale-attribute=en>.
- Can, E. (2004). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Eğitimlerini Değerlendirmeleri. H. Atılğan ve İ. Çınar (Ed.) *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı* (s.1-21) içinde. İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Cervi, L., Tornero, L., M., P. ve Tejedor, S. (2020). The Challenge of Teaching Mobile Journalism through MOOCs: A Case Study. *Sustainability*, 12, 1-15. <https://doi.org/10.3390/su12135307>
- Cheema, M. S. (2020). Covid-19 Revolutionising Higher Education: An Educator's Viewpoint of the Challenges, Benefits and the way Forward. *Life Sciences, Medicine And Biomedicine*, 4, 1-6. <http://dx.doi.org/10.28916/lsm.4.9.2020.61>

- Chen, J. H., Li, Y., Wu, A. M., ve Tong, K. K. (2020). The Overlooked Minority: Mental Health of International Students Worldwide Under the COVID-19 Pandemic and Beyond. *Asian journal of psychiatry*, 54, 102333. <https://doi.org/10.1016%2Fj.ajp.2020.102333>
- Cicha, K., Rizun, M., Rutecka, P. ve Strzelecki, A. (2020). COVID-19 and Higher Education: First-Year Students' Expectations Toward Distance Learning. *Sustainability*, 13, 1-19. <https://doi.org/10.3390/su13041889>
- Cooper H, Nye B, Charlton K, Lindsay J, Greathouse S. (1996). The Effects of Summer Vacation on Achievement Test Scores: A Narrative and Meta-Analytic Review. *Review of Educational Research*. 66 (3), 227-268. <https://doi.org/10.3102%2F00346543066003227>
- Güner, H., Çelebi, N., Kaya, G. T., ve Korumaz, M. (2014). Neoliberal Eğitim Politikaları ve Eğitimde Fırsat Eşitliği Bağlamında Uluslararası Sınavların (PISA, TIMSS ve PIRLS) analizi. *Journal of History Culture and Art Research*, 3 (3), 33-75. <http://193.140.9.50/index.php/ilk/article/view/329>
- Çelik, Z. (2020, Ağustos). *Covid-19 Salgınının Gölgesinde Eğitim: Riskler ve Öneriler*. (Odak Analiz No. 5). Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Demir, M. (2018). Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Kamu Politikaları: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 337-359. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuibfd/issue/39904/473769>
- Demirhan, K. (2017). Ulusal Alanyazında Uluslararası Öğrenciler ve Uluslararası Öğrencileri Siyasal Açıdan Düşünmek. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (13), 547-562. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijmeh/issue/54601/744494>
- Esposito S, Principi N. (2020). School Closure During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic: An Effective Intervention at the Global Level? *JAMA Pediatr*. 174 (10):921–922. doi:10.1001/jamapediatrics.2020.1892
- Firang, D. (2020). The Impact of Covid-19 Pandemic on International Students in Canada. *International Social Work*, 63 (6), 820-824. <https://doi.org/10.1177%2F0020872820940030>
- Fischer, H. ve Whatley, M. (2021). COVID-19 Impact Research Brief: International Students At Community Colleges, <https://www.nafsa.org/professional-resources/browse-by-interest/covid-19-impact-research-brief-international-students> (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- Gözler, K. (2019). Üniversitelerde Yabancı Öğrenci Sayısı Sorunu: Akademinin Değersizleşmesi Üzerine Makaleme İkinci Ek, <https://www.anayasa.gen.tr/yabanci-ogrenci.htm> (Erişim Tarihi: 15. 12. 2020).
- Halterbeck, M. Conlon, G. Williams, R. ve Miller, J. (2020). Impact of the Covid-19 Pandemic on University Finances <https://londoneconomics.co.uk/wp-content/uploads/2020/04/LE-Impact-of-Covid-19-on-university-finances-FINAL.pdf> (Erişim Tarihi: 07.03.2021). <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> (Erişim Tarihi: 20.02.2021). <https://www.speedtest.net/global-index> (Erişim Tarihi: 09.04.2021). [https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/Higher Education in Turkey 2019 tr.pdf](https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/Higher_Education_in_Turkey_2019_tr.pdf) (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Iyengar, R. (2020). Education as the Path to a Sustainable Recovery From COVID-19. *Prospects*, 49, 77-80. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11125-020-09488-9>

- İnan, M. ve Demir, M. (2018). Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Kamu Politikaları: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 337-359. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuibfd/issue/39904/473769>
- Kumcağız, H. Dadashzadeh, R. ve Alakuş, K. (2016). Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ndeki Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Yaşadıkları Sorunlar. *Ondokuz Mayıs Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35 (2), 37-50. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuefd/issue/26853/282416>
- Levent, F. ve Karaevli, Ö. (2014). Uluslararası Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Politikalar ve Türkiye İçin Öneriler. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 38 (38), 97-118. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruaeabd/issue/387/2626>.
- Li, L., Xie, P., Ai, B. ve Li, L. (2020). Multilingual Communication Experiences of International Students During the Covid-19 Pandemic. *Multilingua*, 39(5), 529-539. <https://doi.org/10.1515/multi-2020-0116>.
- Long, B., T. (2012). The Financial Crisis and College Enrollment: How Have Student and Their Families Responded?, Brown, J., R. ve Hoxby, C., M. (ed), *How the Financial Crisis and Great Recession Affected Higher Education* içinde (ss. 209-233). University of Chicago Press. <https://www.nber.org/system/files/chapters/c12862/c12862.pdf>
- Marginson, S. (2020). Global HE as We Know it has Forever Changed. *Times Higher Education*, 26 March 2020. <https://www.timeshighereducation.com/blog/global-he-we-know-it-has-forever-changed> (Erişim Tarihi: 07. 03. 2021).
- Orçanlı, K. ve Bekmezci, M. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Pandemisinde Uzaktan Eğitim Algısının Belirlenmesi ve Bazı Demografik Değişkenlerle İlişkisi, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (2). 88-108. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1432479>
- Purcell, W., M. ve Lumbreras, J. (2021). Higher Education and the Covid 19 Pandemic: Navigating Disruption Using the Sustainable Development Goals. *Discover Sustainability*, 2(6), 1-16. doi.org/10.1007/s43621-021-00013-2
- Reimers, M. F. (2020). Küresel Eğitim İnovasyon Girişimi, Harvard Eğitim Enstitüsü (https://globaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/framework_guide_v4_tr.pdf) Erişim Tarihi: 06.02.2021.
- Şahin, M ve Demirtaş, H. (2014). Üniversitelerde Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Akademik Başarı Düzeyler, Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 44 (204), 88-113. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36160/406467>
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Ankara: Seçkin Yayıncılık*, 432, 113-118.
- Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 153- 182. https://dergipark.org.tr/tr/pub/uobild/issue/58856/813813#article_cite.
- UNWOMEN, How COVID Impacts Women and Girls (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, 06 October 2021) <https://interactive.unwomen.org/multimedia/explainer/covid19/en/index.html> (Erişim Tarihi: 29. 12. 2020).

- Velde, S., V., D., Buffel, V., Bracke, P., Hal, G., V., Somogyi, N., M., Willems, B. ve Wouters., E. (2021). The Covid-19 International Student Well-being Study. *Scandinavian Journal of Public Health*, 49, 114-122. <https://doi.org/10.1177/1403494820981186>.
- Wang, C. ve Zhao, H. (2020). The Impact of Covid-19 on Anxiety in Chinese University Students. *Front.Psychol*, 11, 1-8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01168>
- Waters, J. (2021). Covid-19 and International Student Mobility. Some Reflections, <https://blogs.lse.ac.uk/seac/2021/01/05/covid-19-and-international-student-mobility-some-reflections/> (Erişim Tarihi: 07.03.2021).
- Mok, K. H., Xiong, W., Ke, G., ve Cheung, J. O. W. (2021). Impact of COVID-19 Pandemic on International Higher Education and Student Mobility: Student Perspectives from Mainland China and Hong Kong. *International Journal of Educational Research*, 105, 101718. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2020.101718>
- Yıldırım, S., Bostancı, S. H., Yıldırım, D. Ç., & Erdoğan, F. (2021). Rethinking Mobility of International University Students During COVID-19 Pandemic. *Higher Education Evaluation and Development*. 15(2), 98-113. DOI 10.1108/HEED-01-2021-0014.
- Yıldız, A. ve Akar Vural R. (2020). Covid-19 Pandemisi ve Derinleşen Eğitim Eşitsizlikleri: Türk Tabirleri Birliği Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Rapor https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part64.pdf
- Yılmaz Altuntaş, E., Başaran, M., Özeke, B. ve Yılmaz, H. (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Yükseköğretim Kurumlarının Uzaktan Eğitime Yönelik Stratejine ve Öğrenme Deneyimlerine İlişkin Algı Düzeyi. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 3 (2), 8-23. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1237190>
- Zhang, Q., He, Y.J., Zhu, Y. H., Dai, M. C., Pan, M. M., Wu, J. Q., Zhang, X., Gu, Y. E., Wang, F. F., Xu, X. R. ve Qu, F. (2020). The Evaluation of Online Course of Traditional Chinese Medicine for Medical Bachelor, Bachelor of Surgery International Students During the COVID-19 Epidemic Period. *Integrative Medicine Research*, 9 (3), 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.imr.2020.100449>
- Zhu, X. ve Liu, J. (2020). Education in and After Covid-19: Immediate Responses and Long-Term Visions. *Postdigital Science and Education*, 2, 695-699. <https://dx.doi.org/10.1007%2Fs42438-020-00126-3>.